

KAMU HARCAMALARI BİLEŞENLERİ İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

Osman Cenk KANCA

Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi,
osmancenkanca@hotmail.com

Metin BAYRAK

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi,
mebay65@yahoo.com

ÖZET

Yirminci yüzyılın başından itibaren iktisadi, siyasi ve sosyal alanda meydana gelen gelişmeler devletin misyon ve vizyonunda ciddi bir transformasyona yol açmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum kamu harcamalarını eskisiyle kıyaslanamayacak devasa boyutlara taşımıştır. Kamu harcamalarının baş döndürücü hızla artışı literatürde kamu harcamalarıyla ilgili çalışmalarını artırmış, bu çalışmaların kahir ekseriyeti klasik ve keynesyen öğretisi ekseninde şekillenmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de 1980-2013 dönemine ait kamu harcaması bileşenleri ve işsizlik düzeyine ait yıllık zaman serisi verileri kullanılarak kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Transfer harcamaları ile işsizlik düzeyi arasında çift yönlü bir nedensellik, cari ve yatırım harcamaları ile işsizlik düzeyi arasında ise ters yönlü bir ilişki olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari Harcamalar, Yatırım Harcamaları, Transfer Harcamaları, İşsizlik Oranı, Zaman Serisi Analizi

Jel Kodları: H50, J64, J21

THE RELATIONS BETWEEN THE COMPONENTS OF GOVERNMENT EXPENDITURES AND UNEMPLOYMENT (THE CASE OF TURKEY)

ABSTRACT

Developments in the economic, political and social areas since the beginning of the twentieth century has led to a significant transformation of the state's mission and vision. This new situation has emerged as enormous public expenses that cannot be compared with the former ones. Studies on public spending has increased rapidly in the dizzying rise of public spending, sometimes the majority of the research has been shaped in classical and Keynesian doctrine axis. This study examined the effect of the public expenditure components on the unemployment level in Turkey during the 1980-2013 within the framework of time series analysis. The results showed that there is bidirectional causality between transfer spending and level of unemployment; and there is a inverse relation between the unemployment level and current and investment expenditures.

Keywords: Current Expenditures, Investment Expenditures, Transfer Expenditures, Unemployment Rate, Time Series Analysis

JEL Classification Code: H50, J64, J21

1. GİRİŞ

Kamu harcamaları olgusu devletin varlığının en elzem unsurudur. Sosyal yaşamda toplumsal ihtiyaçları gidermenin en modern örgütsel şekli olan devlet için harcama yapma, mevcudiyetini ve hayatiyetini sürdürmenin yegâne yoludur. Kamu harcamaları ulaşılmış olduğu miktar, hacim, boyut, yekûn ve tutarıyla ekonomiyi etkilediği gibi; bu harcamaların finansman şekli ve kullanılış tarzından da ekonomi çeşitli şekillerde etkilenmektedir.

Kamu harcamalarının iktisadi etkileri literatürde çok tartışılmış, birçok araştırmaya konu olmuş, kamusal faaliyetlerin muhtelif kanallarla ekonomiyi etkileyeceğini vurgulayan çalışmalar yapılmıştır (Moreno-Dodson, 2008: 3). Kamu harcamalarının ekonomiyi etkileyen önemli değişkenlerden biri olması konusunda kuvvetli analitik nedenler olmasına rağmen bu etkinin gerçek derecesi konusunda önemli belirsizlikler hala devam etmektedir (Moreno-Dodson, 2008: 3). Nitekim kamu harcamaları yeknesak bir yapı arz etmeyip kendi içerisinde çok farklı kalemleri barındıran bir bünyeden müteşekkil bir bütünden oluşmaktadır.

Modern devlet anlayışı içerisinde ihtiyaçlar artmakta, ihtiyaçların karşılanabilmesi için kamu kesimi her geçen gün daha fazla harcama yapma zorunda kalmaktadır. Günümüzde ülkeler, iktisadi hayatın seyrini etkileme, daha yüksek bir yaşam standardı tesis etmek ve toplumsal refah seviyesini maksimum kılmak için önemli müdahale araçlarından olan kamu harcamaları vasıtasıyla yönlendirmelerde bulunabilmektedir. Keza, bu tür müdahalelerin miktar, şekil, sınır ve zamanı ülkelerin gelişme düzeylerine bağlı olarak farklılık arz edebilmektedir.

Kamu harcamalarının iktisadi etkileri konusunda geleneksel ve modern düşünce eksenleri etrafında yoğunlaşan birçok çalışma literatürde yer almaktadır. Kamu harcamalarının finansman kaynağının yanı sıra, eğitim, sağlık gibi fiziki ve beşeri sermaye stokuna yapılan harcamalarla, bütçe açıklarının finansmanı için yapılan harcamaların ekonomiye etkisinin üretimi destekleyici mi yoksa köstekleyici mi olduğuna dair çok yönlü bakış açısıyla yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Kamu harcamaları; ulusların mali sistemlerinde, iktisadi yapılanmanın muvaffakiyetinde, fiyat istikrarı, refah seviyesi ve işsizlik üzerinde etkili olmakta, bu yüzden kamu harcamalarının hangi amaçla ifa edildiği, ülke yurttaşlarına nasıl yansıdığı, ne şekilde kullanıldığı ve yönetildiği, ülke ekonomileri üzerinde ne tür etkiler ortaya çıkardığı gibi konular sürekli tartışılmaktadır.

Devletin üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi bağlamında, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları mühim önem arz etmektedir. Kamu harcamalarının zaman içindeki gelişimiyle ilgili olarak, genellikle, her ülkede gözlenen durum, harcama tutarlarının artışıdır. Bu bağlamda, Türkiye’de özellikle 1980 sonrası kamu harcamalarındaki artış, birçok iktisadi ve mali sorunun kaynağı olarak gösterilmiş, dolayısıyla çalışmamız kamu harcamaları işsizlik ilişkisi sorunsalına odaklanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kamu harcamaları-işsizlik ilintisi temelde iki yaklaşım tarafından açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi olan Klasik yaklaşımda, devletin kamu harcamaları vasıtasıyla yaptığı müdahaleler, piyasa içerisinde oluşacak fiyatları etkilemekte ve kaynak dağılımını bozucu etki yapmaktadır. Böylece ekonomide büyüme engellenmekte, (üretim negatif yönde etkilenmekte) işsizlik artmaktadır. Buna mukabil, Keynesyen yaklaşım, kamu kesimi faaliyetlerinin talebi besleyici, tam istihdamı tesis edici şekilde piyasayı etkilediğini savunmakta, devletin elindeki mali araçlarla (kamu harcamaları) işsizliği önlemek için aktif bir rol üstlenmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Özüğurlu, 2005: 72-73). Keynes’e göre ekonomik canlanmanın oluşması için maliye politikasıyla müdahale yapılmalıdır. Bu kapsamda ifa edilen cari, yatırım ve transfer harcamaları ilgili ekonomideki istihdam düzeyinin belirleyicisi durumundadır (Bocutoğlu, 2012; Ünsal, 2007: 33-35).

Kamu otoritesi toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve/veya ekonomik ve sosyal hayata müdahalede (yönlendirme) bulunmak üzere harcama yapmaktadır (Türk, 1992: 27). Bir ekonomide makro iktisadi amaçlardan biri; tam istihdamı sağlayarak, işsizlik oranını asgari düzeye çekmektir. Ancak bu sayede iktisadi gelişme çıtası yükseltilerek belirli bir ekonomik gelişmişlik

düzeyine varılabilir (Soule ve Antell, 1992: 331). Diğer taraftan, bir ekonominin düşük istihdamda olması halinde yapılan kamu giderleri üretim ve istihdam seviyesinde bir artış sağlayabilmektedir (Köklü, 1984). Bu amaca en uygun kamu harcama türü, yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları üretim hacmini artırdığı gibi üretim faktörü kullanımının artmasına katkıda bulunabilmektedir. Şayet yatırımın ifasında seçilen teknoloji, “emek-yoğun” bir teknoloji ise bu takdirde yapılacak harcama daha çok sayıda işgücüne istihdam alanı doğurabilir. Kamu yatırım harcamaları gelişmekte olan ülkelerde istenilen seviyede olmadığı için, bu ülkelerde kamu sektörü, özel kesim yatırımlarına çeşitli maddi desteklerle (yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, gümrük vergi ve resimleri muafiyeti vb.) canlılık kazandırmaya çalışır. Devletin sağladığı bu kaynaklar kısa dönemde ekonominin istihdam kapasitesini artırabilir (Eker ve Tüğen, 1995: 105). Diğer bir söylemle ekonomi açısından, yatırım harcamalarının bir taraftan kaynakların etkin ve verimli kullanılmalrı, diğer taraftan kalkınma ve istihdam düzeyinin yükseltilmesi (işsizliğin azaltılması) bakımından son derece önemli olduğu söylenebilir (Akdoğan, 2006: 70).

Kamu kesimi tarafından yapılan cari harcamalar, toplam harcamalar içerisinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. İşsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide kamu kesiminin yapmış olduğu bu tür harcamalar ile mal ve hizmet satın alınması söz konusu olduğu için toplam talep artıp işsizlik seviyesi azalabilir (Bulut, 2002: 73). Yatırım ve cari harcamalar (reel harcamalar), üretimde kullanılan işgücünü de kapsamaktadır. Bu harcamaların üretken kaynakları canlandırması sebebiyle üretimi artırması ve dolayısıyla işsizliği azaltması beklenmektedir (Durmuş, 2006: 257).

Transfer harcamaları; işsizliğe karşı bir önlem olarak kullanılabileceği gibi işsizliği etkileyen bir faktör de olabilmekte, ayrıca verilen işsizlik yardımı sonucu kişiler çalışmamayı tercih edebilmektedirler (Easew ve Garratt, 2000: 389). Transfer harcamaları bağlamında işsizlik ödemeleri işsizliği artırabilir, işsizlerin iş bulup işe yerleşme isteklerini azaltabilir, çalışanların iş bırakma eğilimlerini güçlendirebilir ve çalışmamayı özendirir (Özşuca, 1997: 131). Bu kapsamda, yapılan transfer harcamaları, gelir destekleri ile koruma sağlamayı amaçlarken, işsizlerin işgücü piyasasında iş bulmalarını ve bir işe yerleşmelerini sağlayacak bir önlem getirememektedir. Ancak, devlet bazen sübvansiyon politikası

vasıtasıyla ekonomide bazı üretim dallarının gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Bu uygulama, üretim alanlarında bir artış sağlayarak istihdamın yükselmesine neden olabilmektedir (Türk, 1992: 117). Kısaca, bir ekonomide işsizlik oranının düşürülmesi bağlamında, kamu yatırım ve cari harcamalarının hızlandırılarak artırılması ve genel olarak transfer ödemelerinin yükseltilmesi etkin rol oynayabilmektedir (Savaş, 1994: 39). Ancak, devamlı artan kamu harcamaları, bazı zamanlar zorunlu olarak vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarının aşırı kullanımının mutlak sonucunu da doğurmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanında vergi yoluna başvurulması piyasa ekonomisi üzerinde olumsuz birtakım baskılar oluşturabilmektedir. Vergi yükünün ağır olması, ekonomik birimlerin yatırım, tasarruf ve çalışma kararlarını sekteye uğratmakta ve neticede ekonomide işsizlik ile karşılaşılabilir (Akalın, 1997: 33).

3. TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI VE İŞSİZLİĞİN GELİŞİMİ

Türkiye'de 1980 sonrası piyasa ekonomisine geçiş çabalarıyla temel iktisadi kararlarda farklı yapısal dönüşümler benimsenmiştir. Örneğin; döviz kuru, kambiyo, dış ticaret rejimi ve sermaye hareketleri liberalize edilmiş, kamu kesiminin ekonomiye etkisinin azaltılması, özelleştirme ve özel girişimin teşvik edilmesi gibi yapısal değişikliklere gidilmiştir (Şimşek, 2004: 40). Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'de 1980 sonrası dönemde kamu harcamalarının GSMH içindeki payı azalışa geçmiş ancak 1989 yılından sonra durum değişmeye başlamıştır. Bunun önemli nedenlerinden biri olarak, 1984 yılı sonrasında kamu açıklarının yüksek reel faizli iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi ile oluşan faiz yükü ve personel harcamaları gösterilmektedir (Karluk, 1999: 107). Ayrıca, yeterli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmadan 1989 yılında dış finansal serbestlik kararının alınmasıyla, ülkeye yabancı sermaye girişinin artması ve bununda faizleri yükseltmesi, kamu harcamalarının GSMH'ya oranında bir artış meydana getirmiştir (Şener, 1996; Ural, 2003). Faiz yükünün artmasının yanı sıra borçlanma vadelerinin giderek kısalması transfer harcamalarını önemli bir yekûna taşımış, sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler ise bu yekûnun iyice kabarmasına yol açmıştır (Eren, 2006: 124). Ülke de 2002 yılına kadar seyreden yüksek faiz oranları, döviz sıkıntısı, borçlanma gereksinimi, bu dönemdeki ekonomik krizler (1994, 2000, 2001 krizleri), siyasi istikrarın bir

türlü oluşmaması v.b. nedenlerle ekonomik istikrar bir türlü sağlanamamış ve kamu harcamaları/GSMH oranı artan bir seyir izlemiştir. Öyle ki, kamu harcamalarının GSMH'ya oranı 2001 yılına gelindiğinde %45 düzeyine çıkmıştır. Özellikle bu salınım üzerinde transfer harcamaları ve bunun önemli bir kısmını oluşturan borç servisi büyük rol oynamıştır. Söz konusu dönemde transfer harcamalarının GSMH içindeki payı %32'ler seviyesine kadar tırmanmıştır. Ancak 2002 sonrası siyasi istikrarın oluşumu, mali disiplini sağlamaya yönelik politikalar ve AB'ne uyum çerçevesinde yapılan bazı yapısal düzenlemelerle birlikte kamu harcamaları/GSMH oranı bir düşüş eğilimi içerisine girmiştir. Dolayısıyla, 2013 yılı itibariyle cari, yatırım ve transfer harcamalarının GSMH'ya oranı sırasıyla %9,7; %2,6; %13,3 olarak teşekkül etmiştir. 1980-2013 dönemine genel olarak bakıldığında; cari harcamaların GSMH içindeki payını koruduğu (%10 civarında), yatırım harcamaları/GSMH oranının %2-3 bandında bir seyir izlediği, transfer harcamaları/GSMH oranının ise 90'lı yıllardan itibaren artış eğilimine girdiği, 2001 yılında zirve yaptıktan sonra (%31,7) azalış yönünde bir salınım sergilediği izlenmektedir (Bkz. Ek 1).

Türkiye'de işsizlik problemi; yatırımlarda istenilen düzeye gelinememesi, sanayileşmenin henüz olgunlaşmaması, sermaye yetersizliği ve genç nüfusun yüksek oluşundan mütevellit yapısal niteliktedir. 1980'ler ve 1990'lı yıllarda yaşanan bazı nispi azalmalar haricinde işsizlik oranı bilhassa 2000 yılından bu yana sürekli olarak artış göstermiştir. Türkiye ekonomisi yüksek bir büyüme performansı yakalamasına rağmen (kriz dönemleri hariç), maalesef yüksek büyüme beraberinde yüksek bir istihdam sağlayamamıştır. 1980 yılındaki IMF güdümündeki istikrar programı ve akabinde gelen askeri müdahale ile işgücü piyasasında nispi hareketlilikler yaşanmıştır. 1985 yılında %7,1 düzeyine inen işsizlik oranı 1990'lara doğru tekrar tırmanışa geçmiştir (Şahin, 2007: 562). Türkiye 2000'li yıllarla birlikte işsizlik oranında iki haneli rakamlarla tanışmış, kriz yılı olan 2009'da bu oran %13,5 seviyesine kadar gelmiştir. 2010 sonrasında ise işsizlik oranı %10'un altında, %9 bandında kalmıştır (Bkz. Ek 2). 2002 sonrası dönemde tatbik edilen IMF destekli ekonomik programda, bütçe açıklarını kapatmaya yönelik uygulanan daraltıcı maliye politikaları reel kesimi olumsuz etkilemiştir. Özellikle yatırım harcamalarının azalması ve/veya diğer harcama türlerine göre görece konumunun zayıflığı istihdamı geriletmiş, bu durumda işsizlik oranlarının azalmamasına neden olmuştur (Şimşek, 2007).

4. LİTERATÜRE BAKIŞ

Kamu harcamaları ve bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki konusunda iktisat yazınında gerek Türkiye ekonomisi (sınırlı sayıda) gerekse diğer ülke ekonomileri üzerine farklı türde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye ekonomisi üzerine yapılan çalışmalardan; Bakırtaş (2003), Türkiye'deki kamu harcamalarının temel makroekonomik değişkenlerle olan nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında önce regresyon analizine daha sonra Granger nedensellik testine yer verilmiştir. Çalışmadaki modellerden biri kamu harcamaları ile istihdam hacmi arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamak için oluşturulmuştur. Model; kamu harcamalarından istihdam düzeyine doğru oluşturulduğunda, kamu harcamalarının istihdam düzeyini etkilediği sonucuna varılmıştır. Şahin ve Özenç (2007), çalışmalarında, kamu harcamalarının işsizlik üzerine etkilerini 1988-2006 yılı verilerini kullanarak Türkiye ekonomisi için test etmiştir. Granger anlamda iki değişken arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Aslan ve Kula (2010), kamu sektör büyüklüğünün eğitim seviyesine göre işsizlik oranlarını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Çalışmada, 2000:1–2007:3 dönemi Türkiye ekonomisi verileri kullanılarak, kamu sektör büyüklüğünün işsizliği azalttığı sonucu bulunmuştur. Hata düzeltme modeline dayanılarak yapılan Granger nedensellik test sonuçları, kamu sektör büyüklüğünden genel lise mezunu işsizlik oranı ve lise dengi meslek okul mezunu işsizlik oranına doğru tek yönlü bir nedensellik sergilerken, kamu sektör büyüklüğü ile ortaokul-dengi meslek okul mezunu işsizlik oranı ve yükseköğretim fakülte mezunu işsizlik oranı arasında karşılıklı bir etkileşim göstermiştir.

Diğer ülke ekonomileri ile ilgili yapılan çalışmalarda söz konusu ilişki üzerine, Karras (1993), 18 ülke ekonomisini kamu harcamaları-işsizlik bağlamında incelemiş ve bunların sekizinde kamu harcamalarının istihdam oranını negatif yönde etkilediğini gözlemlemiştir. Abrams (1999), EKK yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada, 1984-1993 döneminde, İsviçre ve 20 OECD ülkesinde kamu sektörünün ekonomide artan büyüklüğünün işsizliği artırdığını tespit etmiştir. Bu çalışma daha sonra iktisat yazınında "Abrams Eğrisi" olarak yer almıştır. Yuan ve Li (2000), ABD için yaptıkları çalışmada, kamu sektör büyüklüğü ve işsizlik ilişkisini VAR tekniği ile incelemişler ve iktisat

politikalarının çalışılan saati ve çıktığı artırdığı, fakat istihdam seviyesini azalttığı sonucunu elde etmişlerdir. Algan vd. (2002), OECD ülkeleri için Abrams Eğrisi'ni sınavan çalışmalarında, 1960-2000 dönemine ilişkin yaptıkları analizde, ortalama olarak kamu sektöründe istihdam edilen her yüz kişinin, özel sektörde yüz elli çalışanın dışlanmasına neden olduğu sonucuna varmışlardır. Christopoulos vd., (2005), 10 Avrupa ülkesinde 1961-99 dönemi için kamu kesimi büyüklüğü ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Panel koentegrasyon tekniğinin kullanıldığı çalışmada Abrams Eğrisi'ni destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Feldman (2006), 19 gelişmiş ülke ekonomisinde 1985-2002 dönemi için kamu kesiminin büyüklüğü ile işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Regresyon yönteminin kullanıldığı çalışmada, kamu kesiminin ekonomi içindeki payının büyük oluşunun işsizliği artırabileceği neticesine varılmıştır. Yine, Feldman (2010), 52 gelişmekte olan ülke ekonomisi için kamu kesimi büyüklüğünün işsizliği nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Regresyon sonuçlarına göre, büyük kamu sektörünün işsizlik oranını artırmasının muhtemel olabileceği saptanmıştır. Brückner ve Pappa (2010), 10 OECD ülkesi üzerine yaptıkları çalışmada, yapısal VAR yöntemini kullanmış ve yüksek düzeyli kamu harcamalarının işsizlik oranını artırdığını tespit etmişlerdir. Aysu ve Dökmen (2011), kamu kesiminin büyüklüğü ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi, 1990-2007 yılları arasında 17 OECD üyesi ülke açısından panel koentegrasyon analizi ile test etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda, kamunun hacmi (kamu harcamaları) ile işsizlik arasında istatistiksel açıdan bir ilişki tespit edilmiştir. Holden ve Sparrman (2011), 20 OECD ülkesi üzerine 1960-2007 dönemine ilişkin yaptıkları çalışmada, ampirik sonuçlara göre kamu harcamalarındaki artışın işsizlik oranında azalışa sebebiyet vereceği şeklinde bir bulguyla karşılaşmışlardır Ramey (2012), çalışmasında 2. Dünya savaşı süresince Kore'de özel tüketim harcamaları şeklinde yapılan kamu harcamalarının işsizlik ve istihdam üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yapısal VAR (SVAR) yönteminin kullanıldığı çalışmada, kamu harcamalarında oluşacak bir artışın işsizliği düşürdüğü neticesine varılmıştır.

5. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veri seti, 1980-2013 dönemini kapsayan yıllık verilerden oluşmaktadır. Ekonometrik analizde; cari, yatırım ve transfer

harcamalarının GSMH'ya oranı şeklinde hesaplanan (ce, ie, tre) ve yıllık işsizlik oranı (unp) serilerinden yararlanılmıştır. Veri seti, DPT ve T.C. Maliye Bakanlığı'nın web sitelerinden ve raporlarından derlenmiştir. Ekonometrik analizde ilk olarak, tüm serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi yardımı ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunun yapılmasındaki amaç, söz konusu değişkenlerde meydana gelebilecek sahte regresyon sorununun ortadan kaldırılmasıdır. Zira bir seri birim kök bulunduruyorsa genelde o serinin bir "rassal yürüyüş" gösterdiği ifade edilmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 311). İkinci olarak, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının tespiti bağlamında Johansen eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Son olarak, Granger nedensellik testi yardımıyla söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin yönü sorusuna cevap aranmıştır.

6. EKONOMETRİK BULGULAR

6.1. BİRİM KÖK ANALİZİ

"Durağanlık testi, zaman serilerindeki dalgalanmalarda sapmaları önlemek için yapılan bir test türüdür. Zaman serisi modellerindeki en önemli sorun serilerin durağan hale getirilmesi sorunudur" (Bayraktutan ve Arslan, 2003: 93). Serilerin durağan olup olmadığının tespiti bağlamında (seriler arasındaki ilişkinin gerçek ya da sahte oluşunu çözmek için), Tablo 1, ADF birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Durağanlık sınamaları, sabitsiz-trendsiz, sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere üç formda gerçekleştirilebilir (Yamak ve Tanrıöver, 2009: 48).

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler→	ce	ie	tre	unp	Δce	Δie	Δtre	Δunp
Model 1	-1.72	-2.26	-1.15	-1.96	-5.03*	-6.22*	-4.84*	-5.89*
Model 2	-2.12	-1.73	-0.67	-2.70	-4.94*	-6.83*	-4.92*	-5.79*
Model 3	-0.24	-1.02	-0.15	-0.08	-5.11*	-6.25*	-2.63*	-5.95*

Not: Model 1, Model 2 ve Model 3; sırasıyla sabitli, sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz modelleri göstermektedir. Δ ; birinci fark işlemcisini temsil etmektedir. *: %1, anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

ADF birim kök testi sonuçlarına göre, serilerin hepsi birinci devresel farklarında durağandırlar. Zaman serisi verileri ile yapılan çalışmalarda çok sık bir biçimde geciktirilmiş veriler kullanılmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 113). Bu çerçevede, optimum gecikme uzunluğu; Son Tahmin Hatası Kriteri (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ve Olabilirlik Oranı (LR) kriterlerinden yararlanılarak aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 2: Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	55.00243	15.35879	15.54561	15.41855
1	141.6866*	0.559359*	10.75799*	11.69212*	11.05683*
2	9.583961	1.097379	11.36828	13.04971	11.90618
3	13.20185	1.736959	11.65836	14.08711	12.43534
4	18.29057	1.775380	11.31806	14.49411	12.33411

Not: *; Optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Uygulamada kullanılan her beş kriter de, optimal gecikme uzunluğunun “bir” olması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle; çalışmada, gecikme uzunluğu “bir” olacak şekilde tahminlemeler yapılmıştır.

6.2. JOHANSEN KOENTTEGRASYON TESTİ

Çalışmada; ADF testi ile değişkenlerin entegre dereceleri I(1) tespit edildikten sonra seriler (ce, ie, tre, unp) arasındaki eşbütünleşme analizi için “Johansen” koentegrasyon metodu kullanılmıştır. “Johansen koentegrasyon testine göre, hesaplanan iz ve maksimum özdeğer istatistikleri Johansen ve Juselius (1990) tarafından türetilen kritik değerler ile karşılaştırılmak suretiyle koentegrasyon ilişkisinin olup olmadığı belirlenir. Hesaplanan “iz” ve “maksimum özdeğer” istatistikleri kritik değerlerden büyük ise seriler arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğuna karar verilir” (Yamak ve Abdioğlu, 2007: 6). Bu bağlamda, elde edilen sonuçlar Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Maksimum Özdeğer Testi			
Boş (H_0) Hipotez	Alternatif Hipotez	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değeri
$r = 0$	$r = 1$	29.97	32.11
$r = 1$	$r = 2$	14.15	25.82
$r = 2$	$r = 3$	9.46	19.38
İz Testi			
Boş (H_0) Hipotez	Alternatif Hipotez	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değeri
$r = 0$	$r > 0$	59.39	63.87
$r \leq 1$	$r > 1$	29.41	42.91
$r \leq 2$	$r > 2$	15.26	25.87

Tablo 3'deki sonuçlara bakıldığında, Maksimum özdeğer istatistiğinin 29.97 değeri ile İz istatistiğinin ise 59.39 değeri ile 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olmadıkları tablodan görülmektedir (%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden küçük). Hem "maksimum özdeğer istatistiği" hem de "iz istatistiği" seriler arasında uzun dönem bir ilişkinin var olduğunu ifade etmemektedir. Serilerin uzun dönemde ortak bir trende sahip olmadıkları izlenmektedir. Diğer bir söylemle, seriler arasında eşbütünleşik vektör bulunamamıştır.

6.3. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Granger nedensellik testi; bir değişkenin cari değeri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri arasındaki ilişkinin derecesini (sebep-sonuç) ölçmek için geliştirilmiştir. Bu test, analiz edilecek olan değişkenin kendi geçmiş (gecikmeli) değerleri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri üzerine regresyon modeli kurularak yapılır. Son olarak F testi yardımı ile iki seri arasında Granger anlamda bir nedensellik ilişkisi olup olmadığına karar verilmektedir (Yamak ve Korkmaz, 2005: 23). Granger nedensellik testine ilişkin sonuçlar Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

<i>Sıfır Hipotezi</i>	<i>Gözlem</i>	<i>F İstatistiği</i>	<i>Önem Seviyesi</i>
ce, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.02650	0.8718
unp, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir		1.33211	0.2575
tre, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	3.84539	0.0592
unp, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir		13.4249	0.0010
ie, unp'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.00012	0.9912
unp, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.56644	0.4575
tre, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	0.27219	0.6057
ce, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir		1.87965	0.1805
ie, ce'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	6.75854	0.0143
ce, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.00622	0.9377
ie, tre'nin Granger anlamda nedeni değildir	33	1.67828	0.2050
tre, ie'nin Granger anlamda nedeni değildir		0.00057	0.9812

Not: Gecikme uzunluğu 1'dir

Tablo 4'e bakıldığında, transfer harcamaları (tre) ile işsizlik oranı arasında (unp) çift yönlü, yatırım harcamalarından (ie) cari harcamalara (ce) doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Çalışmada, Abrams'ın (1999) esas aldığı model modifiye edilerek kullanılmış ve değişkenler (unp, ce, tre, ie) arasındaki EKK tahminlerinin sonuçlarına da Tablo 5'de yer verilmiştir.

Tablo 5: Değişkenler Arasındaki EKK Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (unp)		
Değişkenler	Katsayı değeri	T istatistiği
sabit	8.29	3.45*
ce	0.33	1.10
ce _{t-1}	-0.38	-1.36
tre	-0.28	-2.37**
tre _{t-1}	0.37	3.36*
ie	-0.15	-0.19
ie _{t-1}	-0.01	-0.02
$R^2=0.38$ $F=2.68$		

Not: * %1, ** %5 anlamlılık düzeyini, R^2 denklemin açıklayıcılık gücünü, F ise denklemin F istatistiğini göstermektedir

Tablo 5’de görüldüğü gibi, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında kurulan regresyonda katsayılar, “tre” değişkeni hariç istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. unp’nin bağımlı değişken olarak alındığı model sonuçlarına göre; transfer harcamalarındaki (tre) bir birimlik artışın cari dönemdeki işsizlik oranını 0.28 birim etkilediği, aynı şekilde yatırım harcamalarındaki (ie) bir birimlik artışın cari dönemdeki işsizlik oranına 0.15 birim etkide bulunduğu ve söz konusu bu etkilerin ise katsayıdan da anlaşılacağı üzere negatif olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Cari harcamalar (ce) için söz konusu etkinin yönü ise pozitiftir. Yatırım harcamalarının ekonomideki görece konumu, özellikle 1980 sonrası kamu kesiminin ekonomideki hacmini küçültme gayretleri çerçevesinde sürekli azaltılmıştır. Bilhassa, 1990’lı yıllarda gerek ekonomik gerekse siyasi istikrarın sağlanamaması yatırımlara verilen önemi azaltmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’de söz konusu dönemde yatırım harcamaları ile işsizlik arasında çok zayıf bir ilişki olduğu söylenebilir. Yinede, ekonominin üretim gücüne etkide bulunması kapsamında, Türkiye ekonomisi özelinde yatırım harcamalarındaki bir artışın işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etki yaptığı söylenebilir. Öte yandan, transfer harcamaları için ise durum farklı görünmektedir. Tablo 5’e bakıldığında transfer harcamaları ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu izlenmektedir (Granger nedensellik testinden elde edilen sonuç ile paralellik göstermektedir).

Transfer harcamaları milli gelire endirekt katkı yapan harcama türüdür (Türk, 1992). Bu çerçevede ele alınan dönemde transfer harcamalarının Türkiye'nin milli gelirini etkilediği (katkı sağladığı) ve dolayısıyla işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etkide bulunduğu ifade edilebilir. Ancak, 1993-2003 dönemindeki borç faizleri nedeniyle söz konusu etkinin kuvvetli olmadığı değerlendirilebilir. Çünkü anılan dönemde borç-faiz-borç kısır döngüsü sebebiyle transfer harcamaları verimli kanallara akıtılamamıştır. Öyleki 2001 yılı itibariyle borç faizlerinin GSMH içindeki seviyesi %23'lere kadar tırmanmıştır. Bu durum, transfer harcamalarının milli gelir üzerinde yaratacağı katkıya sınırlama getirmiştir. Fakat, 2002 sonrası uygulanan basiretli politikalarla birlikte bu tablo değişmiştir. Cari harcamaların bir dönem gecikmeli değerinin işsizlik oranı üzerinde azaltıcı etki yaptığı Tablo 5'de izlenmektedir. Söz konusu sonuç, beklentiler doğrultusunda çıkmıştır. Zira, kamu kesimi reel harcamalar türünden olan cari harcamalar ile istihdam oranında artış sağlayabilmektedir. Bu çerçevede, 1980-2013 döneminde yapılan cari harcamaların (bir dönem gecikmeli), işsizlik oranını azaltıcı bir etkide bulunduğunu söylemek mümkündür.

7. SONUÇ

Kamu harcamaları bir taraftan büyüme, gelişme ve kalkınmaya katkı sağlarken, diğer taraftan iktisadî kaynakları azaltma ve tüketme sonucu doğurabilmektedir. Kamu harcamalarının, istihdam, tasarruf ve yatırım hacmi üzerinde direkt olarak pozitif etkisi görülebildiği gibi, bazen de dolaylı olarak teşvik edici ve engelleyici tesirler meydana getirebilmektedir.

Kamu harcamalarının yüzyılımızda çok yaygın bir iktisat politikası aracı olarak kullanılması vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarının daha fazla kullanımını zorlamış, yapılan her kamu harcaması gerek kullanma yeri ve alanı gerekse finansman kaynağı açısından ekonomide birçok makroekonomik değişkenin yeniden oluşumuna sebebiyet vermiştir.

Türkiye'de 1980-2013 dönemine ait yapılan kamu harcamaları bileşenlerinin (cari, yatırım, transfer) işsizlikle ilişkisini inceleyen ve yıllık veri seti kullanılan bu çalışmada; Johansen (1990) koentegrasyon ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada önce serilerin durağanlığı ADF testi

ile incelenmiştir. Yapılan koentegrasyon testi sonucunda değişkenler arasında (cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları, işsizlik oranı) uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Bunun yanı sıra değişkenler arasında nedenselliği tespit etmek amacıyla yapılan Granger nedensellik testi, Türkiye’de transfer harcamaları ile işsizlik oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarının açıklayıcı, işsizlik oranının ise açıklanan değişken olarak yer aldığı denklemde; transfer harcamaları ve yatırım harcamalarının işsizlik oranı üzerinde negatif yönde (azaltıcı) etkili oldukları gözlenmiştir. Ayrıca cari harcamaların işsizlik oranını negatif (azaltıcı) yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Dolayısıyla kamu harcamalarının ele alınan dönemde etkili olduğu, kamu harcama politikaları hazırlanıp uygulanırken politika yapıcıların ekonomide birçok makroekonomik değişkenin negatif ya da pozitif yönde etkileneceği hususunu hiçbir zaman göz ardı etmemeleri gerekir.

KAYNAKÇA

- Abrams, B. A. (1999). "The Effect of Government Size on the Unemployment Rate", *Public Choice*, 99, 395-401.
- Akalın, G. (1997). "Anayasal İktisat ve Türkiye İçin Ekonomik Anayasa Önerisinin Değerlendirilmesi", *Vergi Dünyası*, 185, 33.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi*, 11. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Algan, Y., Cahuc, P. ve Zylberberg, A. (2002). "Public Employment and Labour Market Performance", *Economic Policy*, (34), 7-65.
- Aslan, A ve Kula, F. (2010). "Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi'nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi", *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Aysu, A. ve Dökmen, G. (2011). "An Investigation on the Relationship between Government Size and Unemployment Rate: Evidence from OECD Countries", *Sosyoekonomi*, 2, 180-190.
- Bakırtaş, İ. (2003). "Kamu Harcamalarının Temel Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi ve Nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 41-66.
- Bayraktutan, Y. ve Arslan, İ. (2003). "Türkiye’de Döviz Kuru, İthalat ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (2), 89-104.
- Bocutoğlu, E. (2012). *Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*, 5. Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Brückner, M. ve Pappa, E. (2010). "Fiscal Expansions Affect Unemployment, but They may Increase It", *CEPR Discussion Papers Technical Report*, 7766, 1-49.
- Bulut, C. (2002). *Kamu Açıkları*, İstanbul: Der Yayınları.
- Christopoulos, D. K., John L. ve Efthymios, G. T. (2005). "The Abrams Curve of Government Size and Unemployment: Evidence from Panel Data", *Applied Economics*, 37, 1193-1199.
- Blanca Moreno-Dodson, (2008). "Assessing the Impact of Public Spending on Growth An Empirical Analysis for Seven Fast Growing Countries", *Policy Research Working Paper 4663*, The World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Vice President's Office.
- DPT. (2012). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- DPT. (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950 – 2010)*.
- Durmuş, M. (2006). "Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Makro ve Mikro Modellere İlişkin bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (3), 251-299.
- Easaw, J. and Garratt, D. (2000). "Elections and UK Government Expenditure Cycles in the 1980's An Empirical Analysis", *Applied Economics*, 32, 381-391.
- Eker, A. ve Tüğen, K. (1995). *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir: Takav Matbaası.
- Eren, A. (2006). *Türkiye Ekonomisi*, Ankara, Ekin Kitabevi.
- Feldman, H. (2006). "Government Size and Unemployment: Evidence from Industrial Countries", *EPCS*, 1-28.
- Feldman, H. (2010). "Government Size and Unemployment in Developing Countries", *Applied Economics Letters*, 17, 289-292.
- Holden, S. ve Sparrman, V. (2011). "Do Government Purchases Affect Unemployment?", *CESifo Working Paper Series*, 3482, 1-41.
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990). "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52 (2), 169-210.
- Karlık, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, 6.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Karras, G. (1993). "Employment and Output Effects of Government Spending: Is Government Size Important?", *Economic Inquiry*, 31 (3), 354-369.
- Köklü, A. (1984). *Makro İktisat*, Ankara: "S" Yayınları.
- Özşuca, Ş. T. (1997). "İşsizlik Sigortası ve İşsizlik", *Türk-İş Yıllığı*, 2, 131.
- Özüğurlu, Y. (2005). "Kamu Harcamalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkisi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 16 (55), 69-88.
- Ramey, V. A. (2012). "Government Spending and Private Activity", *NBER*, 1-50. Savaş, V. F. (1994), *Politik İktisat*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Sevüttekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

- Soule, G. and Antell, G. (1992). *Herkes İçin Ekonomi*, (Çev. Nejat Muallimoğlu), İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Şahin, M. ve Özenç, Ç. (2007). "Kamu Harcamaları İle Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 200-225.
- Şahin, L. (2007). "Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 544-575.
- Şener, O. (1996). *Türkiye'de Kamu Sektörünün Optimal Büyüklüğü ve Kamu Kesimi Finansman Açıkları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Şimşek, M. (2004). "Türkiye Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme (1965-2002)", *Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 18 (1-2), 37-52.
- Şimşek, H. A., (2007). "Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri", *Finans Politik-Ekonomik Yorumlar*, 44 (512), 66.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2012). 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Ankara. Türk, İ. (1992), *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ural, M. (2003). "Finansal Krizler ve Türkiye", D.E.Ü., İİBF Dergisi, 18 (1), 11-28. Ünsal, E. (2007), *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yamak, R. ve Abdioğlu, Z. (2007). "Fisher Hipotezinin Testi: Güçlü ve Zayıf Form", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1-2), 1-9.
- Yamak, R. ve Korkmaz, A. (2005). "Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 2 (1), 11-29.
- Yamak, R. ve Tanrıöver, B. (2009). "Faiz Oranı, Getiri Farkı ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1990-2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 43-58.
- Yuan, M. ve Li, W. (2000). "Dynamic Employment and Hours Effects of Government Spending Shocks", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 24 (8), 1233-1263. www.tuik.gov.tr

Ek 1: Türkiye’de Konsolide Devlet Harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%), (1980-2013)

Kalemler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	
<i>Harcamalar</i>	20,3	18,8	15,0	18,7	17,0	15,3	15,9	16,9	16,2	16,5	17,2	
<i>Cari Harcamalar</i>	9,3	7,9	6,7	7,6	6,7	5,9	5,9	6,4	6,0	7,7	8,4	
<i>Yatırım Harcamaları</i>	3,5	3,8	3,1	3,3	3,1	2,9	3,1	2,6	2,1	1,6	2,4	
<i>Transfer Harcamaları</i>	7,5	7,1	5,1	7,6	7,2	6,1	6,8	7,8	8,0	7,1	6,3	
Kalemler	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
<i>Harcamalar</i>	20,8	20,4	24,5	23,2	21,9	26,4	27,3	29,1	35,8	37,1	45,6	
<i>Cari Harcamalar</i>	9,5	10,3	10,2	8,9	8,2	8,5	9,4	9,6	11,7	10,8	11,5	
<i>Yatırım Harcamaları</i>	2,4	2,9	2,8	1,9	1,3	1,7	2,1	1,8	1,9	1,9	2,3	
<i>Transfer Harcamaları</i>	6,3	7,0	11,3	12,3	12,4	16,1	15,7	17,6	22,1	24,3	31,7	
Kalemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Harcamalar</i>	42,3	39,3	35,8	29,7	29,1	31,4	31,0	27,7	28,6	22,5	24,7	25,6
<i>Cari Harcamalar</i>	11,3	10,8	11,0	10,7	12,1	11,8	10,3	9,5	8,8	9,2	9,4	9,7
<i>Yatırım Harcamaları</i>	2,5	2,0	1,8	1,7	1,9	2,5	1,6	1,9	2,3	2,2	2,4	2,6
<i>Transfer Harcamaları</i>	28,4	26,5	23,1	17,2	15,1	17	19,1	16,4	14,2	12,2	12,9	13,3

Not: DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010); www.tuik.gov.tr verilerinden derlenmiştir.

Ek 2: Türkiye’de 1980-2013 Arası İşsizlik Oranları

Yıllar	İşsizlik oranı	Yıllar	İşsizlik oranı	Yıllar	İşsizlik oranı
1980	8,1	1992	8,4	2004	10,3
1981	7,1	1993	9,2	2005	10,1
1982	7,0	1994	8,3	2006	10,0
1983	7,7	1995	7,3	2007	10,1
1984	7,6	1996	6,3	2008	10,7
1985	7,1	1997	7,2	2009	13,5
1986	7,9	1998	6,7	2010	11,4
1987	9,5	1999	7,4	2011	9,8
1988	8,4	2000	6,5	2012	9,2
1989	8,7	2001	8,4	2013	9,7
1990	7,4	2002	10,3		
1991	8,5	2003	10,5		

Not: www.tuik.gov.tr